

Son Lâ-İlmî Felsefe Cereyanları ve Türkler

İbsen [1828-1906], “Peer Gynt” adlı sembolik tiyatro parçasında, vusta-yı hayatı kabul etmeyen bir tip yaşatmak istiyor; öyle bir tip ki, tasavvur ettiği gayeye ermek için çeşit çeşit karışık yollardan gidiyor: Gâh yalancı, gâh peygamber, gâh müteşebbis, gâh mütaharri oluyor, ve nihayet görüyor ki, bütün bu “akıl yardımıyla” tecrübe ettiği şeyler onu gayeye îsal şöyle dursun, hep kâzib, hep şekil ve kabuktan ibarettir ve kendisi, asıl gayenin özüne bile temas etmemiştir. Bunun üzerine tekrar baştan başlıyor ve tasarladığı o yüksek gayeye, “hayatı yaşayarak” en kısa yoldan dosdoğru gidiyor.

İşte bunun gibi aklî ve ilmî felsefenin tekâmül ede ede nihayet Kant’ta [1724-1804] aldığı şekli-nihaîyi beğenmeyen geçen asır filozoflarının, idealizm, natüralizm, materyalizm, pozitivizm ve daha böyle birçok isimler verdikleri uzun ve dolambaçlı bir takım yollardan gitmekle hiçbir şeye muvaffak olamadıklarını gören bazı filozoflar, 1890 tarihlerinden beri bambaşka bir çıkır açtılar ve akıl ile ilmi bir tarafa bırakarak ruhun mahiyetini ancak “his ve hayatla anlamak” kabil olabileceğini ileri sürdüler. Bu yeni, klasik tefelsüften pek aykırı duran, lâ-ilmî felsefe cereyanının başında şayan-ı dikkat iki mühim sîma görülmektedir: Biri, Stuttgart’ta Rudolf Steiner [1861-1925], diğeri meşhur Bergson [1859-1941].

Belki “yeni-romantizm” unvanını alacak olan ve tarihin kaydettiği ilk Yunanlı filozof Thales’ten [m.ö. 6. yüzyıl] beri daha misli görülmemiş bulunan bu yeni hareket hakkında memleketimizde fevkalade bir merak uyanmıştır. Bu merak, hiç şüphesiz, kökü pek derinlerden gelen milli, tekevvünî, tarihi bir ihtiyaçtan doğmuş ve yine o ihtiyaçla beslenecektir.

Zaten dünyanın her yerinde bu cereyana karşı şiddetli bir alaka uyanmadı mı? Mesela, Almanya’da Steiner’in tilmizleri, hele harpten sonra o kadar çoğalıyor ki hemen her büyük şehirde bir Steiner veya Teozofi cemiyeti teşekkül ediyor. Almanya’daki yirmi üç dârülfünûnun yirmisinde Teozofi ve Steiner grupları vardır. Hatta bazılarında, Heidelberg Dârülfünûnu’nda olduğu gibi, hiçbir felsefe cemiyeti olmamasına rağmen Steiner’i tanımaya mahsus ayrıca, kalabalık bir cemiyet mevcuttur. Diğer taraftan Fransa’da Bergsonizm, ilk başlangıcındaki moda devrini çoktan aşmış, gittikçe ciddi ruhları kavırıyor. Başka hars memleketlerinde bilhassa Amerika’da, [Henry Steel] Olcott [1832-1907] ve İngilizleşmiş Rus [Helena Petrovna] Blavatsky’nin [1831-1891] bu hareketin önüne geçmiş bulunmaları ile, o

ilk bakışta pek maddi görünen, fakat din ve ruh sahalarında garip ve pek şümüllü bir alaka gösteren Amerika’da da, bu hissî felsefe cereyanı gitgide intişar etmektedir.

Binâenaleyh görülüyor ki, Kant ve onun mu’akkibi ve mütemmimi ve bilhassa propagandacısı olan Schopenhauer ile en dar bir şekle giren “felsefi-tanımak” bedbinliği, harb-i umumi ile ruhları istila eden esrarengizlik ile bir kat daha kesb-i şiddet edince, “anlamak” ve “yaşamak” için mutlak bir fetha aramak tabiatında olan şuurlu beşer, daha henüz tam ve toplu bir sistem olmasa da, mevcudiyeti tebellür eden rehakâr bir felsefe cereyanına daha kuvvetle kendini atmak ve o cereyanın muntehâsını bir arz-ı mev’ud bilmekten fâriğ olamamıştır. Cihana yayılan bu cereyanın, yine cihana karışan Türklerde de görülmesini niçin tabîi görmemeli?

Eğer, cemiyetimizin uzun zamanlardan beri Garp hareketlerine, sanat ve felsefe cereyanlarına iştirak şöyle dursun şuurlu bir alaka bile göstermeyerek onları yan çizmesiyle; tarihin bir anından itibaren böyle birdenbire ve bütün cisim ve ruhuyla o cereyanlara atılması iki zıt hadise gibi görünüyorsa, neden bu zıtlık Türklerde de artık bir felsefe ihtiyacının ve binâenaleyh öyle bir olgunluğun mevcudiyetini teslim ile ref’ edilmesin? Biz, bu fikirdeyiz ve felsefi kanaatimiz ne olursa olsun, bu mesut hadisenin önünde eğilinmesini isteriz.

Zira; nasıl bin yıl evvel; yanlış ve nâ-tamam olarak (Arap harfi ve medeniyeti) kısa kelimeleriyle tesmiye edilmesi ancak Arapçanın hakim olmasından dolayı âdet olan; beynel-milel bir medeniyetin ilk Türk bânîleri arasında gördüğümüz Fârâbî, İbn Sînâ [1] gibi felsefi hüviyetler ve Uluğ Bey, Musa el-Hârezmî gibi heyet ve riyaziye...

[1] “el-Kindi, ki Arap diliyle yazan filozoflar arasında tevellüdü Arap olan yegane filozoftur.. ve ilâ âhirihi..” Vorländer - Tarih-i Felsefe, dördüncü tab’, birinci cilt sahife 255.

Şu halde İbn Rüşd hakkında daha derin tarihî tetebbu’âta ihtiyaç vardır. Ma’mâfih bu taharriyât neticesi ne olursa olsun şu muhakkaktır ki:

Evvelen: İbn Rüşd, Aristo’dan hiç ayrılmamış, bilakis onu suret-i katiyede takip etmiştir, binâenaleyh İbn Sina’ya göre pek orijinaldir.

Sâniyen: İbn Rüşd, Aristo'yu aslından, Yunancasından tetebbu etmemiştir. Fakat Yeni-Platoncular'ın Aristo hakkındaki yazılarıyla kendinden evvel gelen ve Arapça yazan filozofların tercümelerini tetkik etmiştir. Bu sebepten o filozofların bir temâdîsidir.

Sâlisen: Hulâsa-i eseri şudur: Kendinden evvel gelen filozofların Aristo hakkındaki fikirlerini toplamak ve Aristo'yu tezyil etmek. Bu sebepten skolastik papazları onu kommentator - zeyilci- ünvanıyla anarlardı.

Râbian: İbn Rüşd'ün Avrupa'ca yüksek tutulması, ne vaz' ettiği yeni görüşlerden, ne de felsefe tarih tekamülünde mühim bir merhale teşkil ettiğindendir. Fakat sadece Yunan aklî felsefe cereyanlarının hulâsasını yani Aristo'yu topluca Avrupa'ya tanıtmaktadır. Zaten Arapça yazan son filozof budur ve İbn Sina'nın açtığı "Arapça yazan filozoflar devri"ni o kapatmıştır.

Daha fazla tafsilat için Renan'ın "İbn Rüşd ve İbn Rüşd mesleği" ünvanlı kitabına müracaat (Paris 1802) ve bilhassa mevcut felsefe tarihlerinden en şayan-ı emniyet ve muktedâ bih olanı: Ubervag'ın tarih-i felsefesinin cilt 2, sahife 380 ve mâ-ba'dine müracaat.

Ali Nizâmî

Link : http://isamveri.org/pdfosm/D01054/1337_1_5/1337_5_NIZAMIA.pdf

Hazırlayan : Hasan Hüseyin Mak

Editör : Emir Çakır